KICHIK VA O‘RTA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHDA MUROBAHA VA IJARA INSTRUMENTLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Rakhmatullaeva Muslima Khurshid qizi
muslimarakhmatullayeva@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur tezisda kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda islomiy moliya instrumentlari, xususan, murobaha va islomiy ijara imkoniyatlari tadqiq etiladi. Murobaha va ijara instrumentlarining iqtisodiy mohiyati, ularning tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishdagi o‘rni hamda O‘zbekistonda ushbu instrumentlardan foydalanishning mavjud holati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish bozorining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinib, kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun ushbu moliyaviy instrumentlardan foydalanishni kengaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *islomiy moliya, kichik va o‘rta tadbirkorlik, murobaha, ijara, islomiy moliyalashtirish, tadbirkorlikni moliyalashtirish, moliyaviy xizmatlar.*

Kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlarining yetarli moliyaviy resurslardan foydalanishi ularning ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, yangi loyihalarni amalga oshirish va raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli tadbirkorlik subyektlari uchun an’anaviy moliyalashtirish manbalari bilan bir qatorda muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish dolzarb hisoblanadi. Islomiy moliya ana shunday muqobil yo‘nalishlardan biri bo‘lib, unda moliyaviy munosabatlar real aktivlar, savdo, ijara va sheriklik tamoyillari bilan bog‘lanadi. Islomiy moliya amaliyotida murobaha savdoga, ijara esa aktivdan foydalanish huquqini haq evaziga berishga asoslangan instrument sifatida qo‘llanadi. Islomiy moliyaviy xizmatlar bo‘yicha xalqaro standartlarda murobaha sotuvga, ijara esa ijara asosidagi shartnomalarga kiruvchi asosiy moliyalashtirish shakllari sifatida ko‘rsatilgan.

O‘zbekiston uchun mazkur yo‘nalish ayniqsa dolzarb bo‘lib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ma’lumotlariga ko‘ra, 2026-yilning I choragida mikromoliya tashkilotlari tomonidan ko‘rsatilgan islomiy moliyalashtirish xizmatlari hajmi 11,2 mlrd so‘mni tashkil etgan. Bu 2025-yilning

mos davriga nisbatan qariyb 8 barobar ko‘pdir. Ushbu xizmatlarning 7,7 mlrd so‘mi yoki 69 foizi murobaha, 1,4 mlrd so‘mi yoki 12 foizi islomiy ijara hissasiga to‘g‘ri kelgan[23]. Mazkur ko‘rsatkichlar O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlariga bo‘lgan amaliy qiziqish ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Murobaha - moliyaviy tashkilot tomonidan mijozga zarur tovar yoki aktivni sotib olib, uni kelishilgan ustama bilan keyinchalik to‘lash sharti asosida sotishga asoslangan moliyalashtirish shaklidir. Islom taraqqiyot bankining moliyaviy hisobotlarida ham murobaha bank tomonidan tovar yoki aktivni sotib olib, keyinchalik mijozga kelishilgan foyda ustamasi bilan kechiktirilgan to‘lov asosida sotishi sifatida izohlangan[24]. Mazkur instrument kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun, ayniqsa, aylanma mablag‘lar va ishlab chiqarish uchun zarur tovar-moddiy resurslarni xarid qilishda qo‘llanishi mumkin. Masalan, tadbirkorga ishlab chiqarish uskunasi yoki xomashyo zarur bo‘lsa, moliyalashtiruvchi tashkilot ushbu aktivni sotib olib, kelishilgan foyda ustamasi bilan tadbirkorga bo‘lib-bo‘lib to‘lash sharti asosida sotishi mumkin. Bunda moliyalashtirish real tovar yoki aktiv bilan bog‘langanligi muhim xususiyat hisoblanadi.

O‘zbekistondagi amaliyot ham murobaha instrumentining kichik va o‘rta biznes uchun real imkoniyatga ega ekanini ko‘rsatmoqda. Islomiy moliya bo‘yicha xalqaro tashkilot ICIEC ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistondagi Agrobank bilan bog‘liq moliyalashtirish loyihasi doirasida kichik va mikro biznes subyektlari uchun Shariat talablariga muvofiq murobaha moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish ko‘zda tutilgan. Shuningdek, 2022-yilda Islom xususiy sektorni rivojlantirish korporatsiyasi tomonidan Uzbek Leasing International kompaniyasiga 15 mln AQSh dollari miqdorida murobaha moliyalashtirish liniyasi taqdim etilgan bo‘lib, mablag‘lardan, xususan, O‘zbekistondagi kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliyalashtirish uchun foydalanish belgilangan[25].

Islomiy ijara iqtisodiy mazmuniga ko‘ra aktivdan foydalanish huquqini ma’lum muddat va kelishilgan to‘lov evaziga berishga asoslanadi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki islomiy moliya bo‘yicha o‘quv materiallarida ijara mexanizmini lizingga o‘xshash bo‘lib, aktivni vaqtincha foydalanishga belgilangan to‘lov evaziga berish shakli sifatida tushuntirgan. Ijara, ayniqsa, asosiy vositalarga ehtiyoji yuqori bo‘lgan kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun muhim bo‘lishi mumkin.

Masalan:

[23] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Islomiy moliyalashtirish xizmatlari hajmi oshib bormoqda.* 2 iyun 2026.
[24] Islamic Development Bank. Annual Financial Statements / Notes to the Financial Statements — Murabaha Financing. IsDB.
[25] Islamic Development Bank. ICD & Uzbekistan’s JSC JV Sign US$15 Million Facility Agreement. 15 September 2022.

- ishlab chiqarish uskunalari;
- transport vositalari;
- qishloq xo‘jaligi texnikasi;
- savdo va xizmat ko‘rsatish uchun zarur aktivlar ijara asosida moliyalashtirilishi mumkin.

Bunday mexanizm tadbirkorning katta miqdordagi mablag‘ni bir vaqtning o‘zida sarflash zaruratini kamaytirib, zarur aktivdan foydalanishni boshlash imkonini beradi.

O‘zbekistonda islomiy moliya bozorining institutsional asoslari ham bosqichma-bosqich shakllanmoqda. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2026-yilda islomiy banklar va “islomiy darcha”lar faoliyatini litsenziyalash, maxsus soliqqa tortish rejimi hamda ikki pog‘onali Shariat boshqaruvi tizimini joriy etish bo‘yicha amaliy ishlar olib borilmoqda. Shuningdek, Markaziy bank va Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi tomonidan O‘zbekistonda islomiy moliya sanoatini rivojlantirish bo‘yicha 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan “Yo‘l xaritasi” ustida ish olib borilgani ma’lum qilingan[26]. Bu jarayonlar kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun islomiy moliyalashtirish mahsulotlarini kengaytirish imkoniyatlarini oshirishi mumkin. Biroq ushbu yo‘nalishda bir qator masalalarga e’tibor qaratish zarur. Jumladan:

1. tadbirkorlarning islomiy moliya instrumentlari haqidagi bilimlarini oshirish;
2. islomiy moliyalashtirish mahsulotlarini standartlashtirish;
3. mutaxassislar tayyorlash tizimini rivojlantirish;
4. buxgalteriya hisobi va hisobot mexanizmlarini takomillashtirish;
5. moliyaviy tashkilotlarda Shariat talablariga muvofiqlikni ta’minlash;
6. kichik va o‘rta biznes uchun sodda va tushunarli moliyalashtirish mahsulotlarini ishlab chiqish.

O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, murobaha va ijara instrumentlari O‘zbekistonda kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan islomiy moliya vositalaridan hisoblanadi. 2026-yil I choragida islomiy moliyalashtirish xizmatlari hajmining sezilarli darajada oshgani va uning asosiy qismini murobaha xizmatlari tashkil etgani mazkur instrumentga bo‘lgan amaliy talab shakllanayotganini ko‘rsatadi.

Murobaha asosan tovarlar, xomashyo va boshqa aktivlarni xarid qilishni moliyalashtirishda, ijara esa uzoq muddat foydalaniladigan aktivlardan foydalanish

[26] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Central Bank and IFSB Discuss Draft Roadmap for Developing Islamic Finance Industry in Uzbekistan.* 7 May 2026.

imkoniyatini yaratishda qo‘llanishi mumkin. Shu sababli O‘zbekistonda kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun murobaha va ijara asosidagi moliyalashtirish mahsulotlarini yanada diversifikatsiya qilish, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish hamda islomiy moliya infratuzilmasini takomillashtirish muhim yo‘nalishlardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Islomiy moliyalashtirish xizmatlari hajmi oshib bormoqda.* 2 iyun 2026.

2. Islamic Development Bank. *Annual Financial Statements / Notes to the Financial Statements — Murabaha Financing.* IsDB.

3. Islamic Development Bank. *ICD & Uzbekistan’s JSC JV Sign US$15 Million Facility Agreement.* 15 September 2022.

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Central Bank and IFSB Discuss Draft Roadmap for Developing Islamic Finance Industry in Uzbekistan.* 7 May 2026.